

Cykelväg genom fossil åkermark

Schaktningövervakning 2021

Bökhult L1953:9608, Bökhult 2:1, Stenbrohult socken, Älmhults kommun,
Kronobergs län, Småland

Tove Traneskog

Arkeologisk rapport 2021:29

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
← en del av Kalmar läns museum

Cykelväg genom fossil åkermark

Schaktningövervakning 2021

Bökhult L1953:9608, Bökhult 2:1, Stenbrohult socken, Älmhults kommun,
Kronobergs län, Småland

Författare
Copyright
Redaktion
Kartor

Tove Traneskog
Kalmar läns museum 2021
Helena Victor, Stefan Siverud
Publicerade i enlighet med tillstånd
507-98-2848 från Lantmäteriverket
Kalmar läns museum
1400-352X

Förlag
ISSN

Abstract

Keywords: fossilized field, Roman Iron Age, Migration period, agricultural landscape, clearance cairns.

Due to the construction of a walkway and cycle path at Bökhult in the western part of Älmhult, Småland, Museiarkeologi Sydost carried out an archaeological monitoring during one day in June 2021.

The cycle path was to be constructed in a part of a fossilized field with clearance cairns. During the monitoring a clearance cairn was excavated, and charcoal was dated by ^{14}C to 324–415 AD, a period that includes Late Roman Iron Age and Migration period.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Genomförande	11
Resultat	12
Tolkning och åtgärdsförslag	15
Referenser	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18
Bilagor	19

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

Med anledning av anläggandet av en gång- och cykelväg i Bökhult nordvästra Älmhult gjorde Museiarkeologi Sydost en arkeologisk schaktningsövervakning. Den fossila åkermarken L1953:9608 ligger delvis inom bostadsområdet Paradiset.

I omgivningarna kring det nu aktuella undersökningsområdet finns kluster av fossil åkermark. Några av dessa områden har delvis undersökts tidigare, bland annat genomfördes en arkeologisk förundersökning för kvarteret Paradiset 2006. Vid detta tillfälle daterades fyra röjningsrösen som visade på en odlingsperiod som tar sin början i romersk järnålder (Nylén 2006). 2018 utfördes en arkeologisk utredning samt förundersökning i det intilliggande området Majtorp. Dateringen

av tre röjningsrösen visade att åkermarken sannolikt togs i bruk under romersk järnålder och folkvandringstid.

Flertalet röjningsrösen i anslutning till undersökningsområdet mättes in med GPS. Vid arbetet kunde flera röjningsrösen styras undan genom att reglera sträckningen på gång- och cykelvägen. Ett röjningsröse som låg inom undersökningsområdet snittades och provtogs. Röjningsröset daterades till romersk järnålder/ folkvandringstid.

Vid schaktningen påträffades även en kokgrop. Tyvärr hittades inget daterbart material i anläggningen.

Inledning

Museiarkeologi sydost har med anledning av anläggandet av en gång- och cykelväg genomfört en schaktningsövervakning inom den fossila åkermarken L1953:9608. Fastigheten Bökhult 2:1 ligger i Älmhults nordvästra del, strax söder om sjön Möckeln (fig. 1). Den fossila åkermarken har tidigare undersökts (Nylén 2005 och 2006) inför byggandet av stadsdelen Paradiset. Den nya gång- och cykelvägen passerar genom en kvarvarande del av den fossila åkermarken.

Den planerade vägen var drygt 80 meter lång från väst till öst och den aktuella schaktningsövervakningen utfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Kronoberg och bekostades av Älmhults kommun. Projektledare för schaktningsövervakningen var Tove Traneskog som även sammanställt rapporten. Arbetet genomfördes under en dag i juni 2021.

Figur 1. Undersökningsområdets placering i Älmhult.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet ligger i anslutning till villaområdet Paradiset i västra delen av Älmhults samhälle, strax söder om sjön Möckeln. Området är omgärdat av lövträd och ligger i en kuperad terräng som sluttar mot öster. Lövskogen ligger sparad som ett band mellan villabebyggelse.

Undersökningsområdet omges av flera fornlämningar främst av fossil åker i form av röjningsröseområdet. Dock finns det även by-/gårdstomter, boplatser samt kolningsanläggning.

De äldstakända arkeologiska lämningarna i närområdet utgörs av stenåldersboplatserna L1953:1454 & L1953:997 som ligger på en ö respektive udde i sjön Möckeln ca 1 km nordöst om undersökningsområdet. Ytterligare längre åt nordost finns även två stenkammargravar registrerade, L1953:1173 & L1953:727. Det finns ytterligare ett par hällkistor i närområdet och i sammanhanget är det intressant att titta på den intilliggande Göteryds socken som är en av de mest hällkistetäta i Sverige med sina 119 registrerade lämningar. Anledningen till att det

Figur 2. Fornlämningar i närområde med undersökningsområdet markerat i rött.

just där finns så många hällkistor samt spår efter boplatser från senneolitikum har diskuterats, och en teori om att en bebyggelseexpansion i den sydvästra delen av Kronobergs län skedde under perioden har framförts (Westergren 1979; Hansson 1999).

Från perioden bronsålder och järnålder är spåren få i området såväl som i trakten i stort, vilket i sin tur har tolkats som att det skedde en befolkningsminskning och bebyggelsestagnation i regionen (Westergren 1979). En förklaring till att just spåren från senneolitikum är så många i regionen jämfört med centrala Varend är att det där fanns en konstant befolkning och att landskapet förändrades i högre grad, till exempel att hällkistor återanvänts och inkorporerats i rösen (Rydberg 2008). Spåren från brons- och järnålder är alltså generellt sett mer begränsade i det aktuella området, men i anslutning till sjön Möckeln finns ett antal registrerade stensättningar och rösen som kan kopplas till dessa perioder

I området runt Bökhult finns och har funnits flera områden med fossil åkermark varav några har undersökts och tagits bort i samband med stadsutbyggnaden. Det som återstår efter den fossila åkermarken L1953:9608 ligger idag inom

ett i huvudsak bebyggt område och röjningsröseområdet är ett av flera som påträffades vid en utredning år 2005 (Nylén 2005). Det drygt 235 x 30–80 m stora röjningsområdet registrerades då som RAÄ Stenbrohult 281. Inom området finns minst ett 30-tal röjningsrösen med en diameter mellan 3–6m samt en höjd på 0,2–0,5m. Strax väster om det aktuella området fanns tidigare ett något större område med fossil åkermark, RAÄ Stenbrohult 43 (L1953:577). Inför utbyggnaden av bostäder gjordes här en förundersökning år 2006 (Nylén 2006). Fyra undersökta röjningsrösen gav ¹⁴C-dateringar till äldre romersk järnålder, folkvandringstid och tidig medeltid vilket visar på ett bruk av odlingsmarken under en lång tid.

År 2018 gjordes en undersökning som omfattade ytterligare två områden med fossil åkermark, L1953:578 (RAÄ Stenbrohult 44) och L1951:2 (RAÄ Stenbrohult 322). Båda dessa röjningsröseområden låg väster om det aktuella undersökningsområdet (Emilsson 2019). Nio ¹⁴C dateringar från undersökta röjningsrösen visade en liknande fördelning i tid med dateringar från romersk järnålder, folkvandringstid och medeltid. Här fanns även två yngre dateringar från tiden efter 1600 e Kr.

Genomförande

Det arkeologiska undersökningsområdet innefattade ett drygt 290 m² stort område som sträckte sig cirka 80 meter från väst till öst. Området banades av med hjälp av en grävmaskin med planskopa och avbaningen övervakades av arkeolog.

Området bestod av flera röjningsrösen varav de flesta gick att undvika genom att styra om gång-

och cykelvägens riktning. Endast ett röjningsröse behövdes tas bort. Detta snittades med maskin, handrensades och dokumenterades med digitala foton samt handritning.

Övrig del av området banades stegvis av för att se under mark dolda lämningar.

Figur 3. Översikt västra delen av schakt. Foto taget från väster.

Resultat

I samband med den arkeologiska schaktningsövervakningen togs ett röjningsröse bort, detta dokumenterades och provtogs. Även enstaka anläggningar påträffades i schaktet, dessa redovisas nedan.

Röjningsröse A1

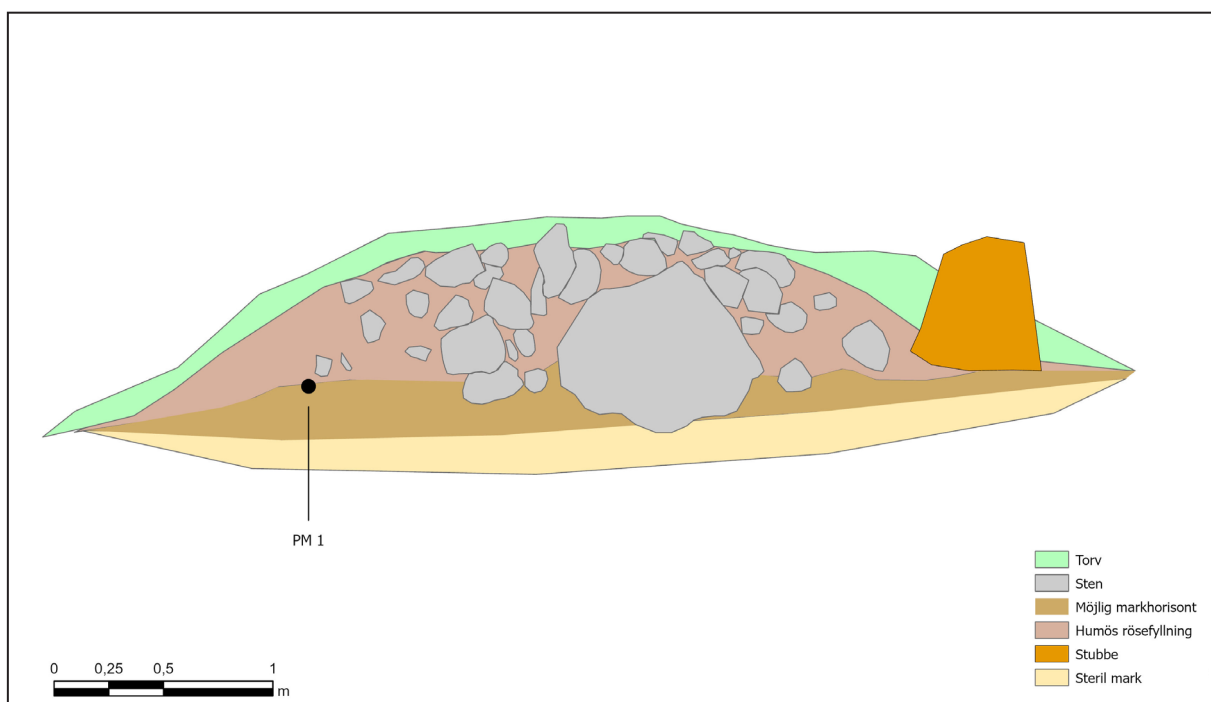
Röjningsröset hade en längd på 4,5 meter samt en bredd på 4 meter. Måttet från den ursprungliga markytan till röjningsrösets topp var 0,9 meter. Röjningsröset upplevdes uppbyggt mot det markfasta block som låg i röjningsrösets mittersta östra del, som om stenen i huvudsak kastats från väster. Fyllningen bestod av ett relativt homogent stenma-

terial i storlek 0,4 meter i diameter. Översta delen av röset bestod av en hummös fyllning som var drygt 0,6 m tjock, här låg den mesta röjningsstenen samlad. Under detta fanns en rostfärgad silt som möjligen är en äldre markhorisont. I östra delen var röjningsröset påverkat av en stubbe.

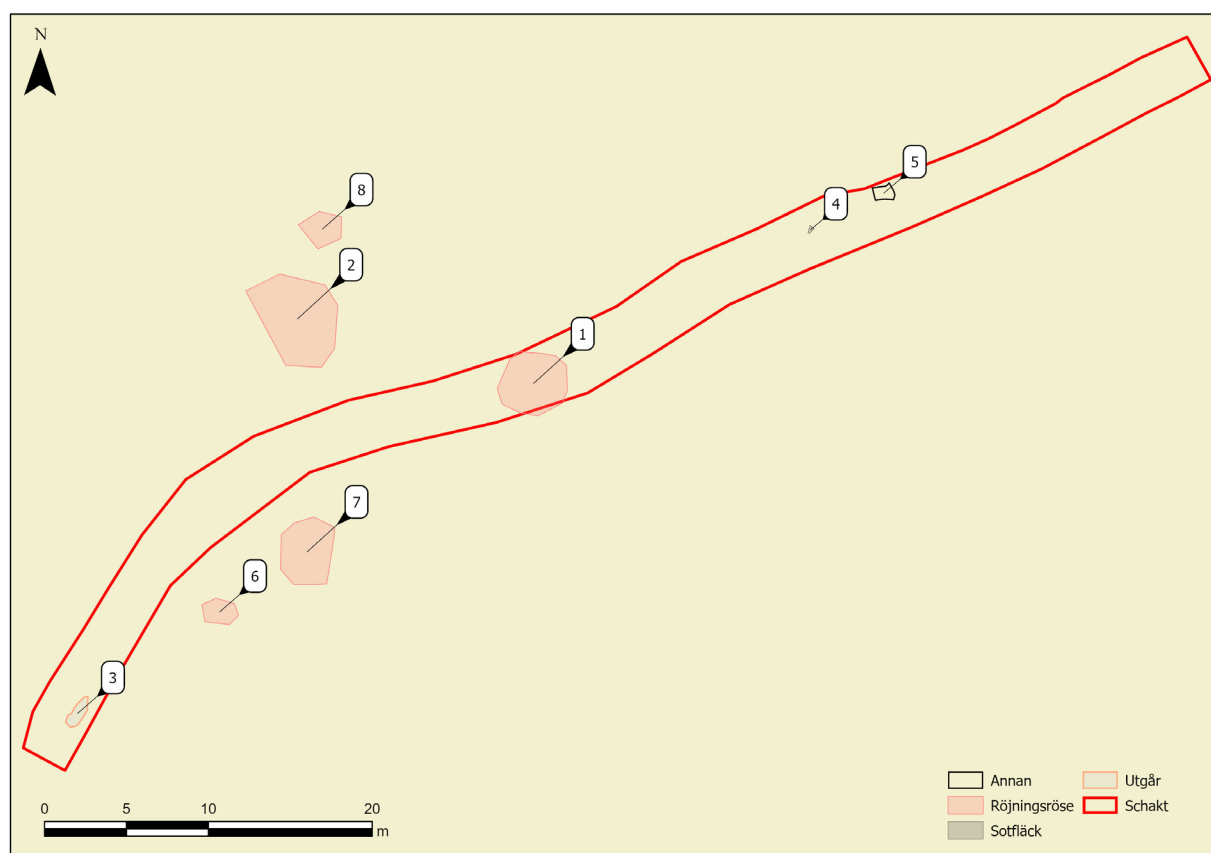
I röjningsröset togs två makroprover med syfte att samla in daterbart material, tyvärr påträffades bara daterbart material i det ena, PM 1, se fig 5. Röjningsrösen kunde med hjälp av det insamlade materialet dateras till romersk järnålder/folkvandringstid, se bilaga 3.

Figur 4. Röjningsröse A1 efter att det snittats med maskin. Foto taget från sydöst.

Figur 5. Profilritning av röjningsröse A1 med PM 1 markerat. Ritad från sydöst.

Figur 6. Plan över anläggningar inom undersökningsområdet.

Sotfläck A4

En otydlig anläggning i form av sotfläck som var drygt 0,8 meter lång och 0,8 meter bred samt 0,1 meter djup. Fyllningen bestod av en askgrå silt och flertalet stenar i storleken 0,2 meter. Inget daterbart material påträffades i anläggningen.

Kokgrop A5

Kokgropen mätte 1,4 meter på bredden och 1,4 på längden samt var 0,35 meter djup. Fyllningen bestod av grå sand samt en del skörbrända stenar i storlek 0,35 meter i diameter samt några enstaka större stenar i storlek 0,6 meter. Inget daterbart material påträffades i anläggningen.

Inom undersökningsområdet påträffades förutom röjningsröse även enstaka diffusa lämningar. Vid närmare undersökning visade sig en av anläggningarna utgå som arkeologiskt objekt.

Tolkning och åtgärdsförslag

Tidigare undersökningar i Bökhult (Nylén 2006) samt intilliggande Majtorp (Emilsson 2019) visade genom ^{14}C -datering att odlingsmarken togs i bruk från romersk järnålder och folkvandringstid vilket även är samma datering som för det aktuella röjningsröset A1 och stärker därmed uppfattningen om under vilka tidsperioder marken odlats. I båda dessa områden har odlingen pågått fram till medeltid alternativt pausats vid tidig medeltid för att sedan återupptas under 1600-talet. Det är därmed inte omöjligt att det gäller även det aktuella området.

I den centrala delen av Varend där dateringsunderlaget är mer omfattande, ligger ofta en tyngdpunkt i etablering av den fossila åkermarken under yngre bronsålder fram till romersk järnålder (Alering 2010). Detta är en intressant jämförelse då Älmhult ligger i Varends södra del och med det dateringsunderlag vi har idag ser odlingen ut att börjat en tid senare i detta område. Men i jämförelse med sydsvenska höglandet har södra Varend fler likheter, här är speciellt yngre romersk järnålder en period som förefaller ha varit jordbruksexpansiv, sannolikt till följd av en befolkningsökning (Lagerås 2013).

Under de två tidigare undersökningarna i och nära undersökningsområdet har inga boplatsslämningar påträffats. Även om det i röjningsröseområden ofta förekommer boplatsslämningar under mark är det inte alltid de påträffas. En studie av fossil åkermark i Kronobergs län 1990–2010 visade att spår efter boplatser påträffats i 65% av de röjningsröseområden som undersöktes (Alering 2010:37). Dock var inte avsikten att söka efter

Figur 7. Översiktsbild över områdets östra del, fototaget från öster.

boplatsslämningar i alla undersökningar vilket kan påverka resultatet. Vidare visade analysen att mer än hälften (60%) av de boplatsslämningar som påträffats beskrevs som diffusa eller med spridd karaktär (Alering 2010:42). Att boplatsslämningar inte påträffas vid varje undersökning i fossil åker är därmed inte så konstigt. Dock ökar chanserna att träffa på boplatsslämningar om det är en del av syftet med undersökningen (Alering 2020:37).

Även om det inte påträffats boplatslämningar vid tidigare undersökningar i de intilliggande röjningsröseområdena visar resultatet från den aktuella undersökningen att boplatslämningar inom fossil åkermark förekommer även här.

Då röjningsröset som var placerat i gång- och cykelvägens sträckning är dokumenterat och borttaget, samt att övriga anläggningar dokumenterats, föreslås inte några vidare åtgärder inom ramen för projektet.

Referenser

- Alering, Å. 2010. *Fossilt landskap i modern tid. Fornlämningsmiljöer i småländsk skogsmark. Smålands museum rapport 2010:15*
- Emilsson, A. 2019. *Fossil åkermark och kolbotten i Älmhult. Arkeologisk utredning och förundersökning. RAÄ 44:1, 322 & 323, Majtorp 1:1 och Bökhult 2:1 (skifte 3). Älmhults kommun och socken, Kronobergs län. Arkeologisk rapport 2019:04*
- Hansson, M. 1999. *Från renjägare till viking. En arkeologisk historia om södra Småland. Landet kring sjöarna. En historia om Kronobergs län i mångtusenårigt perspektiv. Växjö*
- Lagerås, P. 2013. *Agrara fluktuationer och befolkningsutveckling på sydsvenska höglandet tolkade utifrån röjningsrösen. I: Fornvännen 108 (2013).*
- Nylén, A. 2005. *Kvarteret Paradiset: arkeologisk utredning etapp 1: Älmhult, Kronobergs län. Växjö: Smålands museum*
- Nylén, A. 2006. *Arkeologisk förundersökning Kvarteret Paradiset, RAÄ 43, Älmhults socken, Kronobergs län. Smålands museum. Rapport 2006:22. Växjö.*
- Rydberg, E. 2008. *Visioner i landskapet 1 och 2. Lund.*
- Westergren, E. 1979. *Södra Småland under yngre stenåldern och bronsåldern. En studie av bebyggelseutvecklingen i Göteryds sn. Lund.*

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-5903-2019
Kalmar läns museums dnr:	33-470-2020
Projektnummer KLM:	A2133
Uppdragsgivare:	Älmhults kommun
Landskap:	Småland
Kommun:	Älmhult
Socken:	Stenbrohult
Fastighet:	Bökhult 2:1
Fornlämningsnr:	L1953:9608
Ekonomisk karta:	4D4j SV
X koordinat:	6269098
Y koordinat:	446403
Latitud:	N 56,563134°
Longitud:	E 14,127901°
M ö h:	155 m ö h
Fältarbetstid:	8 tim
Antal arbetsdagar:	1 dag
Maskintid:	8 tim
Personal:	Tove Traneskog
Foto, Du-nummer:	369:1-8
Fyndnummer:	-
Fynd:	-
Analyser:	Vedlab & Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet
Tidsålder:	Romersk järnålder/Folkvandringstid
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 16:30 och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Anläggningslista	20
Bilaga 2. Vedartsanalysrapport av Erik Danielsson, Vedlab	21
Bilaga 3. ¹⁴ C-analysrapport av Karl Håkansson, Uppsala universitet	23
Bilaga 4. Fotolista digitala bilder	25

Bilaga 1. Anläggningslista

ID	Anläggning	Undersökt andel	Längd (m)	Bredd (m)	Djup/höjd	Form i plan	Form i profil	Fyllnings- typ	Fyllnings- färg	Beskrivning och tolkning
1	Röjningsröse	50	4,5	4	0,9					Röjningsröse som tas bort. Snittades och dokumenterades. Röset är uppbyggt mot ett markfast block och det är här stenarna ligger mest koncentrerat. Stenmaterialet är relativt homogent i storlek 0,4 m. I östra delen är röset stort av en stubbe.
2	Röjningsröse									Stort röse utanför undersökningsområdet, utmärker sig med storleken samt ett block som ligger i mitten storlek 1x1 5 m relativt homogent stenmaterial i storlek 0,4m
3	Utgår									
4	Sotfläck	50				Oregelbunden	Oregelbunden	Silt	Askgrå	Otydlig anläggning 0,8x0,8 m samt drygt 0,1 m djup. Ljust askgrå silt med en del sten 0,2 m.
5	Kokgrop	50	1,4	1,4	0,35	Oregelbunden	Flack			Mycket grå anläggning. Urlakat kokgrop? Sköbrända stenar i fyllningen, drygt 0,35 m. Två större stenar i botten, 0,6 m.
6	Röjningsröse									Mindre röse utanför undersökningsområdet.
7	Röjningsröse									Röjningsröse utanför undersökningsområdet.
8	Röjningsröse									Röjningsröse utanför undersökningsområdet.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 21053

**Vedartsanalyser på material från Kronobergs län,
Älmhult L1953:9608 Bökthult**

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 21053

2021-06-21

Vedartsanalyser på material från Kronobergs län, Älmhult L1953:9608 Bökhult

Uppdragsgivare: Tove Traneskog/Kalmar läns museum

Arbetet omfattar ett kolprov från röjningsröse i fossil åkermark. Provet innehåller kol från björk och ek. Det utplockade kolet bör ge en tillförlitlig datering av röjningsrösets anläggande.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
2133		Röjningsröse	0,2g	0,2g 2 bitar	Björk 1 bit Ek 1 bit	Björk 24mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Box 178
791 24 FALUN
Tfn: 070 34 00 645
E-post: vedlab@vedlab.se
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Ek	<i>Quercus robur</i>	500-1000 år	Växer bäst på lerhaltiga mulljor dar men klarar också mager och stenig mark. Vill ha ljus, skapar själv en ganska luftig miljö med rik undervegetation med tex hassel.	Hård och motståndskraftig mot väta. Båtbygge, stängselstolp, stolpar, plogar, fat. Energirik ved ger mycket glöd.	Ekollonen har använts som grisfoder. Trädet har ofta ansetts som heligt. Man talar ofta om 1000-års ekar men de är sällan över 500 år.

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsén, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

Uppsala 2021-08-16

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Tove Traneskog
Kalmar läns museum
Box 104
391 21 KALMAR

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Bökhult 2:1, Älmhult kommun, Kronobergs län. (p 3755)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labbnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ V-PDB}$	^{14}C ålder BP
Ua-70867	P1 L1953:9608	-26,7	1 707 $\pm$ 28

Med vänliga hälsningar

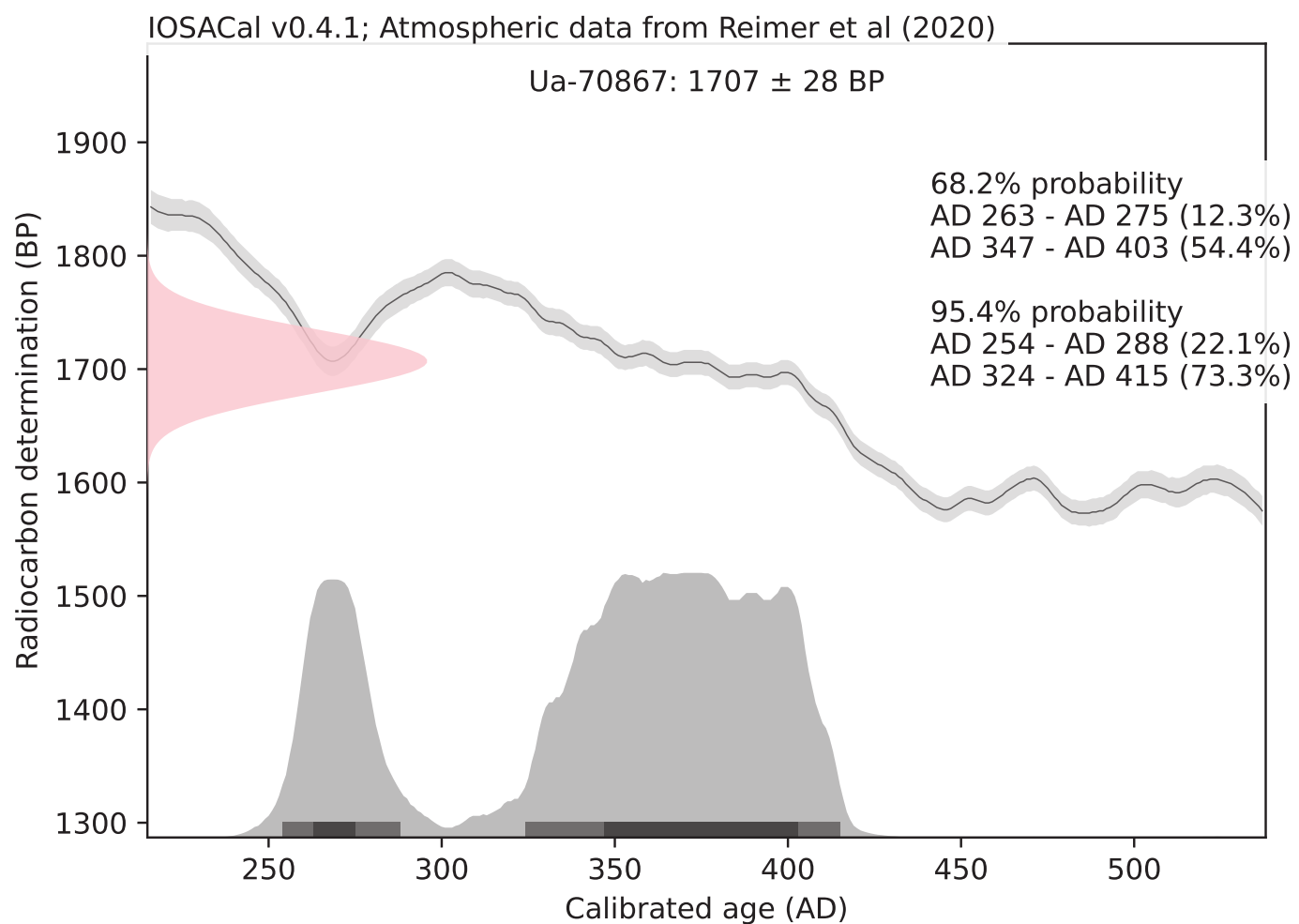
Karl

Håkansson

Karl Håkansson/Lars Beckel

Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson
Datum: 2021.08.16
15:47:32 +02'00'

Kalibreringskurvor

Bilaga 4. Fotolista digitala bilder

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland

Socken: Stenbrohult

Fastighet: Bökhult 2:1

2021

DU 369

Nr	Motiv	Från	Datum
1	Röjningröse A1	S	2021-06-01
2	Röjningröse A1	S	
3	Röjningröse A1	S	
4	Översikt områdets västra del	V	
5	Översikt områdets östra del	Ö	
6	Översikt områdets östra del	Ö	
7	Kokgrop A5	S	
8	Översikt röjningsröse A1 samt maskiner	Ö	

DU 369_1.JPG

DU 369_2.JPG

DU 369_3.JPG

DU 369_4.JPG

DU 369_5.JPG

DU 369_6.JPG

DU 369_7.JPG

DU 369_8.jpg

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

